

Solidariteit als injectie tegen het wantrouwen

In de Schuman Verklaring van 9 mei 1950 werd gesteld dat het verenigd Europa moest worden opgebouwd door middel van concrete verwezenlijkingen, waarbij een 'feitelijke solidariteit' als uitgangspunt diende te worden genomen. Toen tijdens de financiële crisis een verzoek om hulp van Griekenland kwam, reageerde Nederland echter eerst negatief. Ook in het begin van de coronacrisis wilde Nederland geen echte financiële hulp beloven en begonnen Rutte en Hoekstra te steggelen over het gebrek aan handhaving van de begrotingsregels in Zuid-Europa. Hoewel Nederland later wel over de brug kwam, hebben de kille reacties de reputatie van Nederland geen goed gedaan, want Nederland heeft zelf altijd van de Europese integratie geprofiteerd. Wat kan solidariteit voor de Europese Unie betekenen?

In het Europa van na de Tweede Wereldoorlog draaide het, op basis van respect voor de rechten van de mens, in hoofdzaak om twee projecten. In de eerste plaats moest het afgelopen zijn met hongersnood en angst. Hiervoor werd de welvaartsstaat opgebouwd, met voldoende voedsel (landbouw en visserij), bescherming en verzorging van de wieg tot het graf voor alle burgers van de natiestaat. Er waren mogelijkheden voor herverdeling van rijkdom uit naam van solidariteit op basis van de gemeenschappelijke geschiedenis van de burgers van de natiestaat. In de tweede plaats moest het afgelopen zijn met extreem nationalisme, discriminatie en bloedige oorlogen. Hiervoor werd het project van de Europese integratie gestart. Waar in het eerste project het accent meer lag op bescherming, stonden in het tweede project vooral marktwerking en open grenzen centraal.

Tussen de door de nationale welvaartsstaten geleverde bescherming enerzijds en de door de Europese Unie geleverde marktwerking en openheid anderzijds is een spanning. Toch liepen de twee projecten tot ongeveer 2004 goed samen op. Dat kwam omdat de rijkdom van de nationale welvaartsstaten toenam dankzij de Europese integratie. Het kapitalisme heeft uitbreidende markten nodig voor de afzet van goederen en diensten. De lidstaten en de kandidaat-lidstaten konden profiteren van de groei van de club. Ondernemers en werknemers verdienden extra in de groter wordende interne markt. Voor de overheden ontstond er ook meer koek om te verdelen. Na de val van de Berlijnse Muur in 1989 en het ontstane zicht op uitbreiding naar het Oosten, werd het ideaal van een 'steeds hechter verbond' op een prominente plaats verankerd in het Unieverdrag. De Unie van lidstaten zou op termijn kunnen uitgroeien tot een Unie van burgers. Gezien de verankerung in de waarden en doelstellingen van de Europese Unie, nam de hoop op meer solidariteit toe. Een term als 'sociale markteconomie' was een aansprekend compromis tussen de liberale vechteconomie (USA) en de staatseconomie (Sovjet-Unie). De lidstaten beloofden elkaar bij terreur of een ramp daadwerkelijk te steunen (artikel 222 VWEU).

DE LIDSTATEN GINGEN ERVAN UIT DAT SOCIALE HARMONISATIE GEEN PRIORITEIT HAD

De vraag of het vrijmaken van de handel door de vier vrijheden op termijn ook een bedreiging kon gaan vormen voor het niveau van de nationale welvaartsstaten had men vooruit geschoven. De lidstaten gingen ervan uit dat sociale harmonisatie geen prioriteit had; sociaal beleid moest maar zoveel mogelijk op nationaal niveau worden geregeld met de vakbonden. Maar in de Europese Unie was onder-tussen een economische en monetaire unie ingesteld met de euro als munt. Daardoor was het tussen de lidstaten van de eurozone niet meer mogelijk correcties door te voeren met de onderlinge wisselkoersen om een nationale economie weer aantrekkelijk te krijgen. Door de EMU kwam veel macht bij de Europese Centrale Bank te liggen. Na enige tijd bleek dat in de landen van Oost-Europa de ongelijkheid toenam. In

West-Europa kwamen de lonen onder druk door goedkopere arbeidskrachten uit de nieuwe lidstaten.

De economische crisis in 2008 veroorzaakte een groot conflict tussen Noord-Europa en Zuid-Europa. Tijdens de crisis kregen de Zuidelijke lidstaten namelijk geen toegang meer tot internationale kredietmarkten. Terwijl de export (auto's, koelkasten) vanuit het Noorden had geprofiteerd van de lage euro, gaf het Noorden eerst niet thuis toen Zuid-Europa om hulp vroeg. Uiteindelijk is de hulp er wel gekomen. Voor het Europees Stabiliteitsmechanisme kon men steun vinden in artikel 122 VWEU. Volgens artikel 122 lid 1 VWEU kan de Raad op voorstel van de Commissie, in een 'geest van solidariteit tussen de lidstaten', maatregelen nemen voor de economische situatie, met name als bij de voorziening van bepaalde producten, in het bijzonder op energiegebied, zich ernstige moeilijkheden voordoen. In artikel 122 lid 2 VWEU staat dat in geval van moeilijkheden of ernstige dreiging van grote moeilijkheden in een lidstaat, veroorzaakt door natuurrampen of buitengewone gebeurtenissen die de lidstaat niet kan beheersen, de Raad op voorstel van de Commissie 'financiële bijstand' kan verlenen. Maar het heeft allemaal lang geduurd, waardoor het vertrouwen van de burgers in de Europese Unie is gedaald. Daar overheen kwam de vluchtelingencrisis.

In de Europese Unie behoort de welvaartsstaat beschikbaar te zijn voor Unieburgers uit alle lidstaten. Hoewel bijstandstoerisme dient te worden voorkomen, moet een Tsjechische bouwvakker die werkt in Nederland sociale rechten kunnen opbouwen. Wanneer Nederlanders bang worden gemaakt dat de nationale welvaartsstaat wordt weggevaagd door marktwerking en open grenzen, raakt men vatbaar voor het populisme. Daarom moet meer worden uitgedragen dat de nationale welvaartsstaat in de Europese Unie blijft bestaan. Men kan niet een Unieburgerschap en een muntunie invoeren en denken dat zaken als arbeidsmarkt, loonkosten, veiligheid op het werk, verzekeringen en werkloosheidsuitkeringen op hun beloop kunnen worden gelaten.

Corona heeft ons laten zien dat Duitsland bereid is om Nederlandse coronapatiënten op te nemen ter ontlasting van de zorg in Nederland.

Corona heeft ook duidelijk gemaakt dat er in de Unie consensus moet komen over zaken als gelijke kansen en toegang tot de arbeidsmarkt, billijke lonen en arbeidsvoorwaarden, sociale bescherming en toegang tot essentiële diensten. Bij dilemma's moeten beleidsmakers en controleurs meer letten op wat dienstig is voor het algemeen welzijn. Geen stoommachines op de rails zetten zonder veiligheidskleppen en remmen, geen uitvindingen die men niet kan controleren. Europa is niet overal schuldig aan. Armoede ontstaat ook door factoren als de vergrijzing van de bevolking, de toename van eenoudergezinnen, hogere prijzen voor energie en grondstoffen en gebrekkige sociale en economische integratie.

OM ALLE SOLIDARITEIT VIA BRUSSEL TE LATEN LOPEN IS VRAGEN OM EEN ONCONTROLEERBARE BUREAUCRATIE

Om verdergaande armoede tegen te gaan zullen nationale overheden meer prioriteit moeten geven aan bescherming en herverdeling, waarbij de Europese Unie dient te helpen. Het is geen goed idee om nu een federale Europese welvaartsstaat op te tuigen. Het zijn de overheden van nationale welvaartsstaten die verantwoordelijk zijn voor de veiligheid van het volk (gemeenschap van burgers). Om alle solidariteit via Brussel te laten lopen is vragen om een oncontroleerbare bureaucratie. Bovendien verschilt binnen Europa het mensbeeld nogal. Wat volgens Frank Vandenbroucke wél kan, is binnen de Europese Unie toewerken naar een 'Sociale Unie van Welvaartsstaten'. Daarvoor dient tussen de lidstaten van de Unie sprake te zijn van vertrouwen. Als het gaat om bescherming tegen bijvoorbeeld China of Google, is de Europese overheidsstructuur in Brussel verantwoordelijk voor de veiligheid van alle Unieburgers. Een groot solidair blok legt meer gewicht in de schaal dan een enkele lidstaat. De organisatie van zichtbare solidariteit in en tussen de Europese welvaartsstaten, met overheden die op ieder niveau uitstralen hun burgers te willen beschermen, is de gerichte injectie tegen het wantrouwen. ■

